

Ігор РАЙКІВСЬКИЙ

УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ РУСІ ГАЛИЧИНИ В 1928–1939 РОКАХ

Українська соціал-демократична партія (УСДП), заснована в 1899 р., намагалася поєднати національну ідею і марксизм, брала активну участь у політичному житті на Західній Україні (до 1939 р.). Після поразки української революції і відкритого переходу на прокомуністичні позиції в березні 1923 р. УСДП була заборонена польською владою на початку 1924 р. Ідейно-організаційна відбудова української соціал-демократії, що почалась із 1925 р., була завершена в грудні 1928 р. проведенням Українського соціалістичного конгресу у Львові. Відновлена УСДП боролася парламентськими методами за створення незалежної Української соціалістичної держави, виступала проти українського націоналістичного підпілля, мала взаємини з польськими та єврейськими соціалістами. У 1930-х роках УСДП тричі була учасником процесів консолідації легальних українських партій національно-державницького спрямування в Польщі, що періодично виникали під впливом низки внутрішніх і зовнішніх чинників. У передвоєнне десятиліття криза демократичних сил, наростання авторитаризму в різних формах по всій Європі негативно позначилися на суспільних впливах УСДП, як і взагалі соціал-демократії в Другій Речі Посполитій.

Ключові слова: Українська соціал-демократична партія (УСДП), Львів, Галичина, міжвоєнний період.

Помітне місце в політичному житті Другої Речі Посполитої займав соціал-демократичний рух, до якого належала Українська соціал-демократична партія (УСДП). Вона виникла в 1899 р. на початку оформлення партійної структури українського політичного руху в Галичині¹ і протягом сорока років, до встановлення в краї партійно-тоталітарного режиму в 1939 р., активно відстоювала національні та соціальні права українських робітничих мас, намагалася поєднати національну ідею і соціалізм марксистського зразка. Основною соціальною базою УСДП було національно свідоме українське робітництво, тоді як у складі найвищого партійного керівництва переважала інтелігенція – відомі адвокати Л. Ганкевич, В. Старосольський, В. Темницький та ін. УСДП мала давні взаємини з польською соціал-демократією, що на початку ХХ ст. у межах соціал-демократичного руху в Австро-Угорщині, а після 1918 р. – у складі Другої Речі Посполитої залежали від стану польсько-українських

---

¹ Тут і далі під Галичиною маємо на увазі східну історичну Галичину в межах колишньої Габсбурзької монархії. У міжвоєнний період після падіння ЗУНР Східна Галичина під владою Другої Речі Посполитої поділялася на Львівське, Станіславівське і Тернопільське воєводства, що загалом збігається з адміністративно-територіальними межами сучасних Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської областей України.

стосунків. Цікава й відносно маловідома для істориків сторінка в діяльності української соціал-демократії – десятиліття перед початком Другої світової війни² – стала предметом дослідження нашої статті.

УСДП взяла активну участь у боротьбі за національно-державну незалежність України на уламках Росії та Австро-Угорщини після Першої світової війни. Соціал-демократи виявили поступливість і вміння йти на компроміс з іншими українськими партіями Галичини в процесі формування органів державної влади новоствореної Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). До 22 січня 1919 р., коли була урочисто проголошена в Києві злука ЗУНР з Українською Народною Республікою (УНР), УСДП підтримувала галицький уряд (зокрема, до нього входив соціал-демократ А. Чернецький, а один із лідерів партії С. Вітик з листопада 1918 р. очолював Дрогобицьку повітову раду). Після січня 1919 р. УСДП зайняла опозиційне становище до владних структур Західної області УНР (ЗОУНР, офіційна назва ЗУНР від злуки до розриву між двома українськими урядами в кінці 1919 р.). Галицькі соціал-демократи виступали за створення єдиного соціалістичного уряду в Україні, підтримували діяльність соціалістичних урядів Директорії УНР, а до їхнього складу в 1919 р. – на початку 1920-х років входили діячі УСДП В. Темницький, О. Безпалко, В. Старосольський, С. Вітик (очолював міністерство в справах ЗОУНР). УСДП підтримала курс С. Петлюри на польсько-українське зближення, але рішуче засудила квітневий 1920 р. Варшавський договір, за яким Західна Україна відходила до Польщі³.

На середину 1920 р. УСДП, зневірившись у політиці УНР і ЗУНР, остаточно розірвала зв'язки з двома українськими урядами, партія не мала виразної політичної орієнтації. Водночас ще з осені 1918 р. УСДП вступила в серйозний конфлікт з ідейно близькою партією в польському політичному таборі – Польською партією соціал-демократичною Галичини і Сілезії, що в 1919 р. була реорганізована в Польську партію соціалістичну (ППС). Обидві партії в австрійський період входили на автономних правах до складу Соціал-демократичної робітничої партії Австрії, яка поділялась на національні секції. Посли від українських і польських есдеків були членами об'єднаного Соціал-демократичного клубу в австрійському парламенті. В умовах Першої світової війни і наближення розпаду Австро-Угорщини українські й польські соціал-демократи стали по різні боки збройного конфлікту між двома народами. Польські соціалісти очолили перші уряди Другої Речі Посполитої, тоді як УСДП підтримала національно-демократичну революцію в Галичині, повстання

² Обрана тема викликала інтерес кількох дослідників, див.: Райківський І. Українська соціал-демократична партія (1928–1939 рр.). – Івано-Франківськ, 1995. – 67 с.; Його ж. Взаємини українських соціал-демократів Галичини з Польською партією соціалістичною в Другій Речі Посполитій // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – Київ, 2003. – Вип. 62. – С. 46–54; Жерноклеєв О., Райківський І. Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії. – Київ, 2004. – 283 с.; Koko E. Ukraińscy socjaldemokraci galicyjscy w okresie międzywojennym (1918–1939) // Ukraińska myśl polityczna w XX wieku. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. – Kraków, 1993. – Z. 103. – S. 125–141 та ін.

³ Райківський І. Галицька соціал-демократія в Українській революції 1917–1920 років // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 1998. – № 2. – С. 44, 49, 51.

у Львові 1 листопада 1918 р., а її представники увійшли до уряду ЗУНР націонал-демократа К. Левицького. Щоправда, у складі обох партій були діячі, які закликали до польсько-українського порозуміння і союзу в боротьбі проти російського імперіалізму (М. Ганкевич, А. Гауснер та ін.)⁴.

З вибухом польсько-української війни 1918–1919 рр. будь-які офіційні контакти між двома партіями практично припинилися. Лідери УСДП рішуче відкидали автономістські проекти для Східної Галичини, запропоновані польськими соціалістами (М. Недзялковським, Т. Голувком та ін.) на початку 1920-х років для пошуку прийняттого компромісу в національному питанні. У партійній газеті “Червоний прапор” УСДП дорікала польським соціалістам за те, що “йдуть проти нас, називаючи кожний наш виступ в обороні прав українського народу націоналізмом, шовінізмом”⁵. Польсько-українська війна з усім трагізмом продемонструвала ілюзорність тези про інтернаціональну солідарність робітничого класу в боротьбі за соціалістичні ідеали. Однак УСДП не виключала можливості порозуміння польського та українського робітництва, керуючись марксистським, соціально-класовим світоглядом, який намагалася поєднати з підтримкою ідеї національної державності. “Йдім з поміччю польським робітникам, освідомлюймо їх, – писала газета УСДП “Вперед”, – бо інтереси ... одні: повалити панування буржуазії”. Було прямо сказано, що український народ “є робочим народом” і має на меті визволитися з-під влади чужоземних капіталістів під гаслом “Пролетарі єднайтеся!”⁶.

В умовах політики “українізації” на радянській Україні на початку 1920-х років, що стала привабливим контрастом до політики урядів Польщі в українському питанні, соціал-демократи поступово стали на прорадянські позиції. Вони вбачали в Українській Соціалістичній Радянській Республіці (УСРР) основу для будівництва незалежної держави з соціалістичним ладом на етнічних українських землях. Симпатки радянської України почали масово вступати до УСДП (бо інші українські партії – Українська народно-трудова партія та Українська радикальна партія – підтримували до 1923 р. еміграційний уряд ЗУНР) і, як слушно зауважив радикал М. Стахів, “здобули в ній більшість”⁷. Газета УСДП “Земля і воля” писала: “одним із головних чинників, що звернули орієнтацію на радянську Україну – це, безперечно, українізація ... Вона сильно захитала позиції націоналістів ... що, мовляв, Україною правлять московські комуністи”⁸. Витоки пробільшовицької орієнтації УСДП під тиском знизу А. Чернецький вбачав у тому, що галицькі соціал-демократи, які “вивчали соціалізм зі західноєвропейських джерел” і “зростали в масових демократичних соціалістичних партіях Заходу, ... не знали психіки [насправді “імперіалістичної” – І. Р.] московських большевиків”⁹.

⁴ Райківський І. Взаємини українських соціал-демократів Галичини... – С. 46, 47.

⁵ Наші завдання під сучасну хвилю // Червоний прапор (Перемишль). – 1919. – 1 травня.

⁶ Пролетарі єднайтеся! // Вперед (Львів). – 1918. – 31 грудня.

⁷ Стахів М. Проти хвиль. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях. – Львів, 1934. – С. 121.

⁸ Небезпека // Земля і воля (Львів). – 1924. – 20 січня.

⁹ Чернецький А. Спомини з мого життя. – Лондон, 1964. – С. 63.

Після партійної наради 14–15 січня 1922 р. у Львові, на якій УСДП вперше офіційно поставила вимогу возз'єднання західноукраїнських земель з радянською Україною й утворення “об'єднаної суверенної робітничо-селянської України”, ліво-радикальна еволюція посилилась. У травні 1922 р. в Головній управі УСДП відбувся розкол, від керівництва було усунуто діячів “правиці” – голову партії Л. Ганкевича, П. Буняка та І. Квасницю. Колишні лідери УСДП В. Темницький, В. Старосольський, О. Безпалко, С. Вітик, М. Ганкевич та деякі ін. на початку 1920-х років з різних причин опинилися поза партійною організацією. УСДП як партія європейського соціал-демократичного напрямку вступила у стадію глибокої ідейної та організаційної кризи, якою скористалась нелегальна Комуністична партія Східної Галичини (КПСГ, з 1923 р. – Компартія Західної України, КПЗУ), т. зв. комуністи-“васильківці”¹⁰. Під гаслом проголошеної Комінтерном тактики “єдиного робітничого фронту” вони ще з 1921 р. проникали в соціал-демократичні організації й оволодівали керівними структурами, а з середини 1922 р. розгорнули акцію щодо відкритого захоплення партії¹¹. Перехід УСДП на комуністичні позиції завершив VI з'їзд 18 березня 1923 р. у Львові за участю 52 делегатів і 18 гостей, рішення якого підтримало 50 делегатів проти двох¹².

Після VI з'їзду УСДП фактично перетворилася в легальну прибудову КПСГ-КПЗУ. У грудні 1923 р. Міністерство внутрішніх справ Польщі постановило “ліквідувати УСДП на території всієї держави у зв'язку з виразно комуністичним напрямком діяльності як самої партії, так і організацій і товариств ... під її впливом”, ліквідаційна акція відбулася 30 січня 1924 р. Українська соціал-демократія, як писав політичний діяч С. Літній, “дарма, що має за собою ... тридцятилітню історію, цілком зійшла зі сцени суспільного життя”¹³. Колишнє керівництво УСДП з 1925 р. підтримувало ідейно-організаційну відбудову партії, що здійснювалася через просвітницьку діяльність у робітничому середовищі, зокрема заснування культурно-освітнього товариства “Робітнича громада” (статут затверджений наприкінці 1925 р.), щомісячної газети “Вперед!” у Львові в червні 1926 р. Соціальна база української соціал-демократії поступово розширювалася, що дало змогу 5 грудня 1927 р. створити “прообраз” УСДП – Українську соціалістичну групу “Вперед”. Вона виступила як політична організація і разом з Українською соціалістично-радикальною партією (УСРП, виникла на ґрунті УРП в 1926 р.) взяла участь у парламентських виборах 1928 р., утворивши Блок українських соціалістичних селянських і робітничих партій на платформі “За землю і волю”¹⁴.

¹⁰ Комуністи-“васильківці” – діячі КПСГ-опозиційної на чолі з Й. Кріліком (Васильківим). Виступаючи за інтернаціональну єдність робітників і селян у революційному русі, соціалістичну революцію в Польщі, обстоювали організаційну самостійність партії, були за приєднання Галичини до радянської України у складі Союзу РСР.

¹¹ Детальніше див.: Райківський І. Перехід галицької УСДП у комуністичний табір на початку 1920-х рр. // *Komunizm: system – ludzie – dokumentacja. Rocznik naukowy.* – Lublin, 2015. – № 4. – С. 31–52.

¹² Райківський І. Ліворадикальна еволюція УСДП (1920–1924 рр.) // *Вісник Прикарпатського університету. Історія.* – Івано-Франківськ, 1999. – Вип. II. – С. 117, 118.

¹³ Літній С. “Вперед” чи назад в багно соціал-угоди? – Львів, 1926. – С. 3.

¹⁴ Див.: Райківський І. Ідейно-організаційна відбудова УСДП у Галичині (1925–1928 рр.) // *Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спеціальний випуск II.* – Дрогобич, 2015. – С. 116–128.

На виборах до польського парламенту в березні 1928 р. виборчий блок УСРП-УСГ “Вперед” обрав дев’ятьох послів до сейму й одного до сенату, за нього проголосувало понад 270 тис. осіб, що становило “майже третину всіх визнаних українських голосів”¹⁵. Блок отримав представництво в парламенті у шести виборчих округах¹⁶. Згідно з даними польської офіційної статистики в округах Галичини (№ 48–55), українці одержали 922 тис. голосів, тоді як на користь поляків було подано 815 тис. голосів. Зрозуміло, на результатах виборів позначився адміністративний тиск Польської держави, але навіть за умов зловживання владних структур на виборах 1928 р. блок УСРП-УСГ “Вперед” посів друге місце серед українських політичних партій¹⁷. Однак абсолютна більшість виборців, що голосувала за список УСРП-УСГ “Вперед” у Східній Галичині, була симпатиками партії соціалістів-радикалів. Газета “Діло” повідомляла, що “голоси її [УСГ “Вперед” – *I.P.*] симпатиків потонули в морі радикальних голосів ...”¹⁸. До парламенту не увійшов жоден діяч групи, який займав у блоці другорядні позиції. Серед дев’яти послів у сеймі від УСРП сім були членами партії (Л. Бачинський, О. Когут, Д. Ладика, М. Рогоцький, П. Шекерик-Доників, К. Стефанів, С. Жук) та два – безпартійні (І. Власовський і В. Зубрицький)¹⁹.

Щоправда, в травні 1930 р., після смерті голови УСРП посла Л. Бачинського, депутатом сейму став соціал-демократ В. Темницький²⁰. В обширному інтерв’ю газеті “Robotnik” у Варшаві, друкованому органу польських соціалістів, він наголосив, що співпрацюватиме на парламентській арені з представництвом ППС, адже стосунки між двома партіями “стають щораз ближчими”. У 1930 р. українські соціал-демократи вперше під польською владою святкували 1 травня як день міжнародної солідарності трудящих “спільно з польськими товаришами”. “ППС – єдина сила, яка чесно бореться за демократію в Польщі. Тому в цій боротьбі мусимо йти разом, пліч-о-пліч”²¹. У розумінні В. Темницького УСДП з особливою силою повинна боротися “за демократію і проти диктатури”, бо “українські робітники тільки у випадку збереження демократичного устрою” в державі зможуть вибороти для себе “певні політичні й суспільні права”. Саме у ставленні до демократії один із лідерів УСДП вбачав ключову відмінність між українськими еседеками і націоналістами: обидві політичні сили виступали за незалежність України, але останні, на відміну від соціал-демократів, ігнорували боротьбу за демократію, мали радикальні методи діяльності²². Однак В. Темницький не зміг розгорнути парламентську діяльність, бо в серпні 1930 р. польський сейм був розпущений.

¹⁵ Макух І. На народній службі. Спогади. – Київ, 2001. – С. 367.

¹⁶ Державний архів Івано-Франківської області (далі – Держархів Івано-Франківської обл.). – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 579. – Арк. 12.

¹⁷ Мішук М. Українська радикальна партія – Українська соціалістично-радикальна партія: ідеологія, організація, політика (1918–1939 рр.). – Івано-Франківськ, 2016. – С. 126.

¹⁸ Українська соціальна демократія перед реституцією // Діло (Львів). – 1928. – 27 вересня.

¹⁹ Мішук М. Українська радикальна партія... – С. 126.

²⁰ Громадський голос (Львів). – 1928. – 15 березня. – С. 7; Feliński M. Ukraińcy w Polsce odrodzonej. – Warszawa, 1931. – S. 60.

²¹ Pierwszy poseł ukraińskiej socjalnej demokracji w Sejmie Rzeczypospolitej // Robotnik (Warszawa). – 1930. – 24 maja.

²² Ibid.

Після березневих 1928 р. парламентських виборів УСГ “Вперед” активізувала підготовку до скликання партійного з’їзду. З ініціативою його проведення, за свідченням Л. Ганкевича, виступили соціал-демократи в Дрогобичі, Стрию, Долині, Калуші та Перемишлі²³. Платформу УСДП в загальних рисах ще до з’їзду з’ясував секретар УСГ “Вперед” І. Квасниця. “Головним завданням нашої партії, – заявив він, – є боротьба за незалежність українського робітничого руху ... на основах західноєвропейського соціалізму. Стоїмо на становищі самостійної Української Соціалістичної Республіки, а засоби, що ведуть до здійснення того ідеалу, бачимо в освідженні мас і пропаганді”²⁴. На з’їзді УСДП – “Український соціалістичний конгрес”, що відбувся у Львові 8–9 грудня 1928 р., зібралось 72 делегати з багатьох міст і сіл Галичини: Львова, Дрогобича, Борислава, Стрия, Перемишля, Добромилля, Болехова, Долини, Калуша, Станіславова, Надвірної, Золочева та ін.²⁵. Відкриваючи засідання, Л. Ганкевич наголосив, що УСДП від 1899 р. “аж до розпаду партії 1923 р. вірно і чесно несла прапор визволення українського пролетаріату”. Він піддав критиці діяльність як українських “буржуазних” партій, зокрема Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО), так і комуністичних (КПЗУ, “Сельроб”), акцентував на потребі взаємодії УСДП з УСРП, незважаючи на ідейні розходження між партіями²⁶.

Від імені УСДП Л. Ганкевич стверджував: “Нашою метою є український соціалізм і незалежність українського робітничого руху, ... з’єдинена Українська соціалістична республіка в сім’ї вільних соціалістичних республік інших народів”²⁷. У доповіді “Проект програми і організаційного статуту” В. Темницький 8 грудня 1928 р. різко засудив політику російських більшовиків, бо шляхом насилля “не можна насадити нового ладу”, “на Радянщині до справжнього соціалізму дуже далеко”. Однак, вбачаючи в УСРР основу для будівництва української державності, він виступив “проти усякої інтервенції на радянській Україні з якого-небудь боку”. Найбільш “болючим” питанням доповідач назвав “відношення до соціалістичних партій інших народів”, зокрема брак належної співпраці з ППС після 1918 р., адже “як партія класова” УСДП мусить стати учасником міжнародного робітничого руху²⁸. Очевидно, діячі УСДП мали надію на порозуміння з польськими соціалістами. На засіданні 9 грудня, підводячи підсумок дискусії на з’їзді з політичного питання, В. Темницький ствердив, що на радянській Україні через насилля, “револьверами” повалений капіталізм і “заведено ними новий лад. А це належало завести, як казав Маркс, еволюційно”. Водночас УСДП не повинна “поборювати, але критикою справити соціалістичне будівництво на Україні”²⁹.

Доповідь І. Квасниці “Сучасне політичне становище і український пролетаріат” охарактеризувала зміст історичного моменту як “період стабілізації капіталізму”.

²³ Наші соціалісти про себе. Відновлення УСДП (Що говорить про УСДП її голова д-р Лев Ганкевич) // Діло. – 1929. – 13 січня.

²⁴ Українська соціальна демократія перед реституцією // Діло. – 1928. – 27 вересня.

²⁵ У конгрес // Вперед. – 1929. – 20 січня.

²⁶ Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 1, 2.

²⁷ Ibid.

²⁸ ЦДАГО України. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 3; У конгрес // Вперед. – 1929. – 20 січня.

²⁹ ЦДАГО України. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 10.

Посилення наступу панівних верств суспільства на робітництво останнім часом призвело до таких суспільних явищ, як “фашизм, мілітаризація суспільного життя і зріст реакції”. Зупинити цей наступ могла тільки інтернаціональна єдність пролетаріату, розбитого “на дві ворожі частини” – II і III Інтернаціонали³⁰. Політична резолюція з’їзду закликала робітників-українців до боротьби “проти всіх форм капіталістичного ладу”, що було можливим “через пролетарське об’єднання”, хоч соціал-демократи піддали критиці обидва Інтернаціонали. УСДП обстоювала незалежність “Української республіки” з соціалістичним ладом. Не погоджуючись “із централістичними зусиллями і диктатом Москви”, “український пролетаріат мусить стояти в обороні радянської України, вважаючи, що її упадок погрожує поворотом до влади чорної реакції, яка не побоїться вернути до давніх царських метод супроти українського народу”³¹.

У промові “Професійні організації” Р. Скибінський виступив за активізацію роботи УСДП у робітничих профспілках, єдність класового професійного руху. Він визнав, що українські соціал-демократи ширили свою діяльність серед промислового робітництва і “не є ... в стані опанувати села”³². З’їзд закликав робітництво до створення автономних українських профспілок у складі “існуючих професійних організацій” у Польщі³³. Головою партії делегати обрали Л. Ганкевича, до складу Центрального комітету (ЦК) увійшли В. Старосольський, П. Буняк, В. Темницький, І. Квасниця та ін.³⁴. Отже, грудневий 1928 р. з’їзд завершив відбудову УСДП, підкресливши “яскравий ідеологічний зв’язок теперішньої партії з давньою [до переходу в комуністичний табір – *І. Р.*]”³⁵. Л. Ганкевич наголосив, що делегати з’їзду робили застереження щодо вступу до II-го Інтернаціоналу, але жоден із них не підтримав приєднання партії до III-го, Комуністичного Інтернаціоналу. Однак, за його словами, “нема найменшого сумніву, що скорше чи пізніше УСДП приступить до одного з Інтернаціоналів”. Очевидно, йшлося про Соціалістичний Робітничий Інтернаціонал. Соціал-демократи виступили за співпрацю з іншими соціалістичними партіями, передусім з польськими соціалістами (ППС) та УСРП, бо “інші українські партії є або буржуазні, або комуністичні, і з ними УСДП не може співпрацювати”³⁶.

Відбудова УСДП була завершена на зламі 20–30-х років ХХ ст., що стали руйнівними в політичному житті Речі Посполитої, як і всієї Європи, де поступово поглиблювалася криза парламентсько-демократичної системи. Реакцією на цю кризу стала загроза тоталітаризму, фашизму, що найбільш повно виявилася в Німеччині з приходом до влади А. Гітлера в 1933 р. Націонал-соціалістична робітничая партія Німеччини з метою територіального перерозподілу світу розгорнула підготовку до нової світової війни. Праві сили профашистської орієнтації набули значної підтримки в деяких країнах. Іншим виявом тоталітаризму в передвоєнне десятиліття була сталінська модель суспільного устрою в СРСР, що почала утверджуватися з кінця

³⁰ У конгрес // Вперед. – 1929. – 20 січня.

³¹ Ibid.

³² ЦДАГО України. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 11, 12.

³³ У конгрес // Вперед. – 1929. – 20 січня.

³⁴ ЦДАГО України. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 14.

³⁵ Відновлення УСДП // Діло. – 1929. – 25 січня.

³⁶ Наші соціалісти про себе. Відновлення УСДП // Там само. – 13 січня.

1920-х років. Масові репресії партійно-тоталітарного режиму Й. Сталіна охопили різні верстви суспільства, на радянській Україні насамперед національно свідому українську інтелігенцію і селянство, що знайшло відображення в погромі “українізації” і голодоморі 1932–1933 рр. Політичний курс радянського керівництва передбачав експорт революції в інші країни. Народи світу реально постали перед загрозою зіткнення двох тоталітарних систем.

Тенденція до обмеження демократичних інститутів набула розвитку в Другій Речі Посполитій. Після державного перевороту в 1926 р., легалізованого парламентом, до влади прийшов Ю. Пілсудський, що встановив авторитарний режим “санації”. Світова економічна криза 1929–1933 рр. сильно вдарила по Польщі й радикалізувала суспільні настрої. Новостворена Організація українських націоналістів (ОУН), що виникла на ґрунті Української військової організації (УВО) в 1929 р., спрямувала свої зусилля на радикальну боротьбу проти польської влади у Східній Галичині, за незалежність України. Влітку 1930 р. ОУН розгорнула “протестаційну акцію”, що вилилась у хвилю підпалів маєтків польських власників, адміністративних будинків, диверсійних акцій і т. п., з метою привернути увагу світової громадськості до українського питання в Польщі. У відповідь на дії інтегральних українських націоналістів власті провели у вересні–жовтні 1930 р. масштабну “пацифікацію”. Вона охопила сотні українських сіл, де під приводом пошуку “терористів УВО” робили обшуки, нищили майно культурно-освітніх товариств, чинили насилля над місцевими активістами національного руху, щоб залякати місцеве населення. Обмеження громадянських прав і свобод набрало сили в Польщі у 1930-ті роки³⁷.

Наростання авторитаризму в різних формах суперечило втіленню політичного ідеалу УСДП. Газета “Діло” писала про “трагедію демократії” в 1930-х роках, яку “торощать з обох сторін – і комунізм, і націоналізм”³⁸. “Демократія – це шлях до перемоги соціалізму, – визнавав часопис УСДП “Робітничий голос”. – Як пошесть, як масове божевілля поширилася серед українського громадянства ... ненависть до демократичної думки”³⁹. Радикалізація суспільних настроїв завдала сильного удару по соціал-демократії, що намагалася, за словами газети “Діло”, поєднати “вірність світоглядів патріотично-національному та соціально-інтернаціональному”⁴⁰. В основу своєї ідеології УСДП послідовно ставила “соціалізм, демократію та український патріотизм як три рівнорядні чинники...”⁴¹. УСДП, намагаючись поєднати національну ідею і марксизм, зазнала критики як комуністичного, так і національно-державницького табору. І. Квасниця справедливо зауважив: “Поборюють нас з усіх боків”⁴². “З одного боку, «б’ють» нас націоналісти, – писав П. Буняк, – бо не хочемо (й не будемо!) розбивати одноцілого професійного руху, а з другого боку, «б’ють» ... «ліві», бо

³⁷ Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002. – С. 469, 475, 477, 483.

³⁸ Два фронти // Діло. – 1936. – 2 серпня.

³⁹ Демократія // Робітничий голос (Львів). – 1938. – Березень.

⁴⁰ Ситуація українських соціалістів // Діло. – 1936. – 8 травня.

⁴¹ Темницький В. Завдання української соціал-демократії // Робітничий голос. – 1938. – Травень.

⁴² Sprawy ukraińskie i socjaliści ukraińscy. Wywiad “Robotnika” z tow. Iwanem Kwasnycią // Robotnik. – 1933. – 28 maja.

видвигаємо кличі ... «націоналістичні», а через це нібито «спинюємо революційний підйом мас»⁴³. “Сьогодні соціалізм уже не в моді, – наголошував І. Квасниця, – дуже мало інтелігентів остало вірними соціалізові і українській робітничій клясі”⁴⁴.

Суть політичної ситуації і стан українського робітничого руху в Галичині в 1930-ті роки охарактеризував секретар УСДП І. Квасниця в інтерв'ю газеті “Robotnik”. Перебуваючи у Варшаві, він на питання польського журналіста про політичне співвідношення сил в українському суспільстві відповів, що спостерігає “значне пересунення сил направо”, популярність націоналістичних гасел не лише серед молоді, а й старшого покоління діячів. Основну причину цього явища, вкрай несприятливого для діяльності УСДП, І. Квасниця вбачав у невирішеності міжнаціональних стосунків у краї та несприятливій обстановці для українства за кордоном. На його думку, лише два крайові українські часописи – “Вперед” від УСДП і “Громадський голос” від УСРП – рішучо зайняли “негативне становище проти гітлеризму”, приходу до влади в Німеччині фашистів. Один із лідерів УСДП помітив зростання впливів клерикального табору, що засвідчила, зокрема, багатолюдна українська маніфестація у Львові в травні 1933 р. за участю митрополита А. Шептицького і близько 60 тис. осіб під гаслом “Українська молодь – Христові”. Особливу небезпеку, в розумінні І. Квасниці, становив український інтегральний націоналізм, протидіяти якому мала консолідація зусиль партій соціалістичного спрямування, насамперед УСДП і УСРП, а в польському таборі – ППС⁴⁵.

Незважаючи на несприятливі обставини в передвоєнне десятиліття, УСДП намагалася бути активною на політичній арені Галичини. Вона тричі в 1930-х роках брала участь у процесах консолідації легальних українських партій національно-державницького спрямування, що мали тактичний і цільовий характер під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Зокрема, УСДП спільно з УНДО та УСРП сформувала спільний блок на виборах до польського парламенту восени 1930 р. Поштовх до консолідації дало загострення відносин з польським урядом, “пацифікація”. Керівництво УСДП разом з іншими легальними українськими партіями, за словами радикала І. Макуха, мало політичну мужність “виступити відкрито з протестом проти «пацифікації»”⁴⁶. Відозва українських партій від 30 вересня 1930 р. проголосила утворення разом з двома білоруськими партіями об'єднаного “Українського і білоруського виборчого блоку”. У відозві було наголошено, що “українські національні і демократичні партії, не порушуючи своїх окремих ідеологічно-програмових завдань”, об'єдналися для захисту “українців без огляду на партії, кляси і віросповідання”⁴⁷. По суті, сформувався блок ліберально-демократичних і соціалістичних угруповань на загальнонаціональній платформі. Кандидатами блоку від українських соціал-демократів стали І. Квасниця, Р. Скибінський, Р. Домбчевський та ін.⁴⁸

⁴³ Нова ідеологія // Вперед. – 1929. – 1 квітня.

⁴⁴ Квасниця І. Виховуюмо робітника-соціаліста! // Вперед. – 1933. – Травень.

⁴⁵ Sprawy ukraińskie i socjaliści ukraińscy. Wywiad “Robotnika” z tow. Iwanem Kwasnycią // Robotnik. – 1933. – 28 maja.

⁴⁶ Макух І. На народній службі. – Дітройт, 1958. – С. 399.

⁴⁷ Солідарний голос політичних партій про події в краю // Діло. – 1930. – 2 жовтня; Український Народе // Громадський голос (Львів). – 1930. – 11 жовтня.

⁴⁸ Державний архів Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.). – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 454. – Арк. 15.

ЦК УНДО, Головна управа УСРП і ЦК УСДП опрацювали у вересні 1930 р. спільне комюніке. Автори документа, який публікували у пресі, осудили саботажницькі дії українського націоналістичного підпілля як “з національного погляду безцільні, позбавлені політичного змісту та неоправдані навіть ніякими революційними мотивами”. Вони також протестували проти “безправних вчинків так званих пацифікаційних відділів” і застосування властями принципу колективної відповідальності українського населення⁴⁹. Спільний виступ УСДП разом з УНДО та УСРП проти дій новоствореної ОУН започаткував період відчуження між легальними і нелегальними політичними структурами українського національного руху⁵⁰. Однак виборча кампанія в умовах надзвичайного стану не виправдала сподівань блоку українських партій, до парламенту не увійшов жоден соціал-демократ, а кількість послів від УНДО та УСРП різко зменшилася порівняно з виборами 1928 р.⁵¹ Секретар УСДП І. Квасниця, оцінивши листопадові 1930 р. вибори як невдачу партії, все ж визнав: “Виборча акція дала нам змогу поширити впливи ... партійної ідеології”⁵².

Відносини УСДП і провідних легальних партій з ОУН, до якої активно вступала молодь, віддаючи перевагу революційним, насильницьким методам боротьби за національну державність, набрали характеру конфлікту поколінь⁵³. Діяльність українських партій парламентського типу в Польщі після 1930 р. визначала тенденція розосередження сил. Відновлена УСДП критично ставилася до комуністичного руху, суспільно-політичного устрою в УСРР, але деякий час зберігала радянофільські ілюзії. Згортання політики “українізації”, сталінський погром українства на початку 1930-х років остаточно розвіяли надії щодо можливого перетворення УСРР в самостійну і демократичну Українську державу. Соціал-демократична газета “Вперед” з боєм писала в 1933 р., що “дійсність” в УСРР – це “виголоджування України, це ... безпощадний похід московського імперіялізму на Україну”⁵⁴. “Чи справді ідеалом соціалізму, – риторично запитував Л. Ганкевич, – має бути голод і нужда?”⁵⁵. УСДП як соціал-демократична партія західноєвропейського зразка, що існувала на демократичній основі, різко виступила проти практики державного соціалізму більшовицького стандарту.

Трагічне становище українського народу в УСРР спричинило тенденцію до об’єднання національно-демократичних сил Західної України і діаспори. На платформі боротьби на захист нації, за відновлення самостійної Української держави на етнографічній території виникла ідея скликання Всеукраїнського національного конгресу (ВНК), що знайшла підтримку серед делегатів VII партійного конгресу УСДП у Львові 4 березня 1934 р. Політична резолюція конгресу висловила

⁴⁹ Солідарний голос політичних партій про події в краю // Діло. – 1930. – 1 жовтня.

⁵⁰ Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років ХХ ст. // Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т. ССХХІІ. – С. 128, 129.

⁵¹ Міщук М. Українська радикальна партія... С. 126, 130.

⁵² Конференція Підкарпаття // Професійний вістник (Львів). – 1930. – Грудень.

⁵³ Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні... – С. 128, 129.

⁵⁴ Червоний Кремль і Україна // Вперед. – 1933. – Серпень.

⁵⁵ Рабіни з “Бунду” та полеміка д-ра Льва Ганкевича // Діло. – 1934. – 25 січня.

протест “проти нечуваного терору більшовицької Москви на Великій Україні”⁵⁶. Соціал-демократи В. Старосольський, І. Квасниця і П. Буняк спільно з представниками УНДО, УСРП та деяких інших організацій в краї та еміграції провели у Львові 24–28 грудня 1934 р. передконгресову нараду⁵⁷. Вона підготувала загальну схему проведення ВНК до вересня 1935 р., виступила за відновлення незалежної України зі столицею в Києві, визнала суверенність народу щодо вибору конституційного ладу на основі демократії⁵⁸. У межах процесу національної консолідації вперше в міжвоєнний період відбулося зближення крайових (УСДП, УСРП) та емігрантських (Українська соціал-демократична робітничка партія, Українська партія соціалістів-революціонерів) соціалістичних партій, кульмінацією якого став міжпартійний з’їзд 29–30 грудня 1934 р. у Львові⁵⁹.

Однак проведення ВНК перекреслила угодовська акція нового керівництва УНДО, що навесні 1935 р. уклало з урядовими чинниками “усну” угоду з метою “нормалізації” польсько-українських стосунків. Політика “нормалізації” викликала гостре заперечення УСДП, як і більшості українських партій від ОУН до КПЗУ та опозиції в самому УНДО. УСДП бойкотувала парламентські вибори 1935 і 1938 рр. внаслідок недемократичного характеру прийнятого в Польщі закону, що позбавляв опозиційні до уряду партії, в т. ч. соціал-демократів, будь-яких шансів сформувати більш-менш впливове парламентське представництво⁶⁰. На відміну від досить активного бойкоту виборів діячами ППС⁶¹, УСДП проводила активнішу агітацію мляво, головню серед своїх прихильників⁶². Соціал-демократи послідовно виступали проти угодовської політики УНДО, що, в їхньому розумінні, не виражала інтересів “цілого українського народу, а тільки цих двох буржуазно-клерикальних партій: УНДО й УНО [Українська народна обнова – І. Р.] еп. Хомишина”. Нарада ширшої ексекутиви УСДП у Львові 10 листопада 1935 р. із сумом констатувала, що українське робітництво живе “не тільки серед страшної нужди земельного безробіття, але ... ще й під боухом денационалізаторської політики” уряду⁶³.

Соціал-демократ Р. Скибінський заявив у Дрогобичі в березні 1936 р., що ініціатори угоди об’єдналися “з польськими буржуями, щоб стати польськими міністрами і воеводами”⁶⁴. За словами газети УСДП “Робітничий голос” в 1938 р., у виступі на віче, організованому дрогобицьким комітетом УСДП, В. Старосольський прямо за-

⁵⁶ Ще про конгрес УСДП // Громадський голос. – 1934. – 17 березня; *Sprawy narodowościowe.* – Warszawa, 1934. – № 2–3. – S. 246.

⁵⁷ Передконгресові наради українських партій // Громадський голос. – 1935. – 5 січня.

⁵⁸ *Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za IV kwartał 1934 r.* – Warszawa, 1935. – S. 25.

⁵⁹ Трощинський В. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. – Київ, 1994. – С. 138.

⁶⁰ *Sprawy narodowościowe.* – Warszawa, 1935. – № 3–4. – S. 279.

⁶¹ Holzer J. *Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej.* – Warszawa, 1974. – S. 508.

⁶² *Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za III kwartał 1935 r.* – Warszawa, 1935. – S. 19; Koko E. *Ukraińscy socjaldemokraci galicyjscy...* – S. 140.

⁶³ Нарада Ексекутиви УСДП // Громадський голос. – 1935. – 7 грудня.

⁶⁴ *Archiwum akt nowych w Warszawie (abbr. – AAN), Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920–1939.* – Sygn. 23. – S. 56.

явив, що “нормалізація” “завела український нарід у сліпий кут ...”⁶⁵. В анкеті газети “Діло” на тему “нормалізації” в червні 1937 р. він переконував, що політика УНДО спричинила “обезвартіснення українського питання в Польщі, його деградацію як великої та серйозної політичної проблеми”. На його переконання, після 1935 р. серед поляків скріпилася “українофобська акція ... , польська сторона стала психічно і своїм розумінням ситуації менше схильна йти у відношенні до українців на які-небудь поступки”, ніж раніше⁶⁶. Вплив “нормалізації” на політичне життя українців Галичини він охарактеризував як “від’ємний”, особливо на молоде покоління. В. Старосольський навів історичну аналогію між “зміною політичної тактики” УНДО і “тим, що прийшло після зриву 1848 р.”, коли запанувала політична реакція. Вихід з ситуації він вбачав у “демократизації суспільства і політики”, але з жалем констатував, що соціал-демократія “слаба”, щоб хоч би “в ролі опозиції” допомогти розв’язати актуальні суспільні проблеми в Галичині⁶⁷.

Навколо критики політики “нормалізації” сформувалося підґрунтя для третьої в 1930-х роках спроби консолідації сил у легальній частині національно-державницького табору Галичини, що була зроблена напередодні Другої світової війни за участю УСДП. Поштовх до об’єднання українських партій дали зовнішньо- і внутрішньополітичні причини, насамперед активізація на міжнародній арені нацистської Німеччини, підтримка автономії Карпатської України (Підкарпатської Русі) у складі Чехо-Словаччини, проголошеної в 1938 р., заперечення угодовського курсу лідерів УНДО. Українські партії парламентського типу зайняли спільну позицію в боротьбі проти фашизму, в якому вбачали найбільшу загрозу виникнення світової війни. УСДП бачила суть фашизму у спробі рятуння капіталістичного ладу, за словами В. Темницького, створення національної державності забезпечила б ідеологія, що закликала “до боротьби проти насильства, а фашизм і гітлеризм власне насильство ... санкціонують ...”⁶⁸. В. Старосольський як голова УСДП, обраний на VIII конгресі 17 жовтня 1937 р., спільно з представниками УНДО, УСРП, Фронту національної єдності та деякими ін., взаємодіяли в межах Контактного комітету у Львові, створеного в грудні 1937 р. для пошуку шляхів порозуміння серед українського громадянства. Найзначнішим здобутком комітету стала пресова угода 1938 р.⁶⁹.

Однак тривалі дискусії в передвоєнний період на тему створення представницького органу західноукраїнських легальних політичних структур так і не принесли успіху⁷⁰. На перешкоді об’єднанню були ідейні розходження між партіями, амбіції

⁶⁵ З партійного руху // Робітничий голос. – 1938. – Вересень.

⁶⁶ Старосольський В. “Шириться дефетизм, дезорієнтація, відворот від політики ...” // Діло. – 1937. – 29 липня.

⁶⁷ Там само.

⁶⁸ Темницький В. Завдання української соціал-демократії // Робітничий голос. – 1938. – Травень.

⁶⁹ Швагуляк М. Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни (3 історії Контактного Комітету. 1937–1939 роки) // Записки НТШ. – Львів, 1994. – Т. ССХХVІІІ. – С. 218, 219.

⁷⁰ Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939) // Другий міжнародний конгрес українців. Доповіді і повідомлення. Історія. – Львів, 1994. – Ч. ІІ. – С. 97, 98.

окремих лідерів та ін., а також досить слабкі позиції в політичному житті Польщі в 1930-х роках більшості українських партій парламентського типу. Це був період розчарування в демократії, зростання популярності радикальних методів боротьби, посилення впливів в українському суспільстві Галичини націоналістичного підпілля, що виступало за втілення національних ідеалів збройним шляхом. Як лівоцентристська партія в національно-державницькому таборі, УСДП розгорнула найбільш гостру боротьбу проти правої частини політичного спектра. Так, в інтерв'ю газеті ППС "Robotnik" соціал-демократ Р. Скибінський виступив, з огляду на фашистські тенденції, проти ідеології і діяльності ОУН, інтегрального українського націоналізму⁷¹. У статті "Страшна правда" В. Темницький писав, що "ціле українське громадянство" має протиставити себе "глулій та злочинній демагогії фашистського націоналізму". На його думку, "молоду енергію підростаючого покоління треба спрямувати до серйозної громадянської праці ... на основах демократії та публичної контролю"⁷². Лідери УСДП не визнавали тероризму будь-якого спрямування як методу політичної боротьби.

Водночас УСДП виразно відмежувалася від комуністичного табору, що в умовах масових сталінських репресій сильно занепав у Східній Галичині. Так, в резолюції наради ширшої управи УСДП 10 листопада 1935 р. було наголошено, що "під протекторатом Комінтерну ... гасла «об'єднаного [пролетарського – І. Р.] фронту» ... по суті є нічим іншим, як політичною авангардою большевицько-московського імперіалізму". У резолюції стверджувалося, що большевицька система стала "яким запереченням ... соціалістичних і демократичних засад" і була спрямована "з цілим розмахом на знищення України"⁷³. В. Темницький вважав трагедією "для цілого людства" той факт, що комуністи "дістали змогу будувати соціалістичну суспільність ... методами та засобами московського царизму"⁷⁴. Отже, соціал-демократи усвідомили злочинну суть комунізму, а Комінтерн вважали знаряддям російської великодержавної політики. Своєю чергою, КПЗУ як складова Комуністичної партії Польщі традиційно звинувачувала УСДП в тому, що вона "з ласки і попертю української буржуазії і соціал-фашистської ППС намагається ... розбивати робітничий рух по національній лінії ..."⁷⁵.

Політичну лінію УСДП в 1930-х роках визначали два конгреси у Львові – 4 березня 1934 р. і 17 жовтня 1937 р.⁷⁶ Виступаючи з доповіддю на конгресі 1934 р.⁷⁷ про

⁷¹ Praca i życie ukraińskiego ruchu socjalistycznego. Rozmowa "Robotnika" z tow. R. Skibińskim, wice-prezesem U.S.D. // Robotnik. – 1934. – 15 wrzesnia.

⁷² Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України). – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 1918. – Арк. 60.

⁷³ Народа Екзекутиви УСДП // Громадський голос. – 1935. – 7 грудня.

⁷⁴ Темницький В. Завдання української соціал-демократії // Робітничий голос. – 1938. – Травень.

⁷⁵ ЦДАГО України. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 76. – Арк. 71.

⁷⁶ Протоколи партійних конгресів, на відміну від попередніх з'їздів у 1923 і 1928 рр., не вдалось розшукати.

⁷⁷ Порядковий номер конгресу – VII-й, вірогідно, вказує, що грудневий з'їзд у 1928 р. партія розглядала як шостий, а VI з'їзд 18 березня 1923 р., на якому ухвалено рішення про перехід УСДП на позиції Комінтерну, КПЗУ, не брала до уваги (V партійний з'їзд відбувся 1–2 березня 1914 р.). Водночас у документах траплялася й інша нумерація партійних з'їздів, зок-

тактику УСДП, І. Квасниця наголосив на загрозі для соціалістичного руху з боку як лівих, так і правих політичних угруповань, насамперед – комуністів, оунівців та клерикальних партій (Українська народна обнова, Український католицький союз). Політична резолюція конгресу висловила протест “проти нечуваного терору більшовицької Москви на Великій Україні” та “пошану і привіт усім його жертвам”. На основі доповіді В. Старосольського конгрес одностайно прийняв ухвалу про вступ УСДП до Соціалістичного Робітничого Інтернаціоналу – наступника II Інтернаціоналу⁷⁸. Це рішення було логічним, бо відновлена УСДП мала взаємини з робітничими партіями інших держав. Так, засідання ЦК УСДП 26 червня 1929 р. вислало вітання лейбористській партії з перемогою на парламентських виборах 1929 р. у Великобританії. У вітанні, зокрема, зазначалося, що український пролетаріат вважав успіх лейбористів “документальним підтвердженням переможного походу соціалістичної ідеї не лише в Англії, але також і в інших державах Європи”⁷⁹. Делегати переобрали Л. Ганкевича головою партії, його заступниками – П. Буняка і Р. Скибінського, секретарем – І. Квасницю, до складу ЦК увійшли В. Темницький, В. Старосольський та ін.⁸⁰

VIII партійний конгрес у жовтні 1937 р. у Львові зібрав 35 делегатів зі Львові, Калуша, Самбора, Долини, Стрия і Дрогобича⁸¹. У вступному слові П. Буняк сказав про переслідування з усіх боків українського соціалістичного руху. Так, поліція заборонила українські робітничі товариства в Долині й Тисмениці, водночас “польське організаційне життя” зміцнювалося “з дня на день”⁸². У політичній доповіді В. Старосольський наголосив, що міждержавні конфлікти могли бути розв’язані тільки з поваленням капіталізму. На його думку, фашизм був підтриманий “людьми zdegradованими і без праці”. Щодо СРСР, до якого входила радянська Україна, то це, по суті, була “російська сталінська імперія”⁸³. І. Кушнір звернув увагу на потребу УСДП протистояти денационалізації робітництва, коли в пошуках працевлаштування робітники-українці записувалися “до польських товариств і спілок”, де вони “з часом втрачають національне почуття”. У виступі з організаційного питання І. Квасниця закликав активізувати видання партійної преси, створення господарсько-економічних закладів тощо⁸⁴. Резолюції останнього, VIII конгресу УСДП були опубліковані в партійній газеті “Робітничий голос” у березні 1938 р.

“Політична резолюція” конгресу⁸⁵ закликала українське робітництво “до боротьби з диктатурою, фашизмом і реакцією, за демократичні вольности”, висловила протест “проти московської націоналістичної диктатури” і “нищення всіх проявів

крема жовтневий 1937 р. конгрес УСДП у газеті “Робітничий голос” було названо VII (див.: Партійні справи // Робітничий голос. – 1938. – Березень), відповідно в 1934 р. був VI-й.

⁷⁸ AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920–1939. – Sygn. 18. – S. 33 zw.

⁷⁹ Sprawy narodowościowe. – Warszawa, 1929. – № 3–4. – S. 483; Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za kwiecień, maj i czerwiec 1929 r. – Warszawa, 1929. – S. 45.

⁸⁰ Держархів Івано-Франківської обл. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 1066. – Арк. 1, 2.

⁸¹ AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920–1939. – Sygn. 24. – S. 190.

⁸² Держархів Івано-Франківської обл. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 1486. – Арк. 1.

⁸³ Там само. – Арк. 1, 2.

⁸⁴ Там само. – Ф. 69. – Оп. 1. – Спр. 720. – Арк. 2.

⁸⁵ Там само. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 1486. – Арк. 4, 4 зв.

українського національного життя” в радянській Україні. Водночас делегати запро-тестували “проти нагінки польських шовіністичних кругів на всі ділянки українського життя” і закликали “українське робітництво до боротьби з усіма проявами фашизму й націоналізму”. Окремо вимагали розпуску польського сейму і сенату, проведення нових парламентських виборів на демократичній основі. “Резолюція у професійних справах” проголошувала принцип “єдності і клясовости професійного руху”, підтримку положень спільної умови від 29 квітня 1929 р. між УСДП і Центральною комісією Класових професійних спілок (КПС), що перебували під впливом польських соціалістів. Робітники-українці мали право організовуватися автономно в загально-державних “Класових професійних союзах”. У “Резолюції в організаційних справах” конгрес УСДП закликав місцеві партійні комітети до активізації своєї діяльності, вбачаючи суть історичного моменту як “час боротьби між реакцією, фашизмом, на-задництвом, з одної сторони, і соціалізмом, поступом та демократією, з другої ...”⁸⁶.

На VIII конгресі обрано новий склад ЦК УСДП. Головою партії став В. Старо-сольський, його заступником – П. Буняк і секретарем – Р. Скибінський. До складу партійної управи увійшли Л. Ганкевич, І. Квасниця, І. Кушнір, В. Темницький та ін. Згідно з резолюцією конгресу, УСДП мала відновити видання партійного органу, створити постійний партійний секретаріат у Львові, заснувати “свої незалежні гос-подарські установи”⁸⁷. Не маючи змоги через важку хворобу взяти участь у конгресі, один із лідерів УСДП, колишній міністр в уряді УНР В. Темницький надіслав делегатам привітального листа й опублікував програмну статтю в “Робітничому голосі”. Завдання конгресу він вбачав у розбудові УСДП, ворогами українського соціалістичного пролетаріату в Галичині вважав низку явищ суспільного життя: політику польського уряду (“проти українського корінного на цих землях елементу ведеться ненависну та безпощадну, екстермінаційну боротьбу”), активізацію в краї клерикальних політичних сил (“темні хмари клерикалізму ... прислонюють сонце правди, знання, поступу та вільної думки”) та інтегрального націоналізму (“загрозливий наступ фашизму та гіт-леризму”), сталінський партійно-тоталітарний режим на Великій Україні (“російський комунізм – це тільки деспотизм московської бюрократії, помазаної на червоно”)⁸⁸.

Отже, провід УСДП в міжвоєнний період перебував у руках відомих україн-ських адвокатів, хоч партія була робітнича за соціальним складом. У 1930-х роках УСДП спрямувала свої зусилля на боротьбу проти фашизму і комунізму, виступала проти активізації в Галичині правої частини українського політичного спектра, була опозиційна до політики польського уряду. Розв’язання соціальних суперечностей соціал-демократи бачили на шляху розвитку українського соціалістичного руху. Однак за своїми впливами УСДП значно поступалася націоналістичному підпіллю, яке надавало перевагу збройним методам боротьби проти Польської держави. За словами націонал-демократа І. Кедрина, в кінці 1930-х років “зросла, як ще ніколи досі, в українському громадянстві нехить до всіх партій і всього т. зв. партійництва”⁸⁹.

⁸⁶ Партійні справи // Робітничий голос. – 1938. – Березень.

⁸⁷ Там само.

⁸⁸ Темницький В. Завдання української соціал-демократії // Робітничий голос. – 1938. – Тра-вень.

⁸⁹ Кедрин І. Демократія, монопартія чи безпартійний провід? // Діло. – 1939. – 7 січня.

Уявлення про впливи УСДП можна отримати з видавничої діяльності. Партія видавала в 1930-х роках місячники “Вперед”, “Робітничий голос” та профспілковий орган “Професійний вістник”, що через фінансові проблеми виходили нерегулярно. Так, у 1934 р. вийшов єдиний номер часопису “Вперед” (загальний тираж – 1 тис. примірників), у 1929 р. – 11 номерів, у 1931 і 1933 рр. – по чотири⁹⁰.

Місцеві осередки відновленої УСДП діяли лише в Галичині у Львівському і Станіславівському воєводствах⁹¹. УСДП не змогла поширити свою діяльність на українські північно-західні землі у складі Речі Посполитої внаслідок несприятливої політичної ситуації для соціал-демократів у 1930-х роках. Навіть значно більш чисельні, ніж соціал-демократи, українські партії в міжвоєнній Польщі – УСРП та особливо УНДО – не мали в той час значних впливів на Волині, відокремленої від Галичини “сокальським кордоном”⁹². Це було наслідком політики волинського воєводи Г. Юзевського, який всіляко сприяв розвитку в краї підконтрольних українських установ і перешкоджав поширенню легальної україномовної галицької преси і громадських організацій, серед них і партійних. Він вважав контакти галицьких і волинських українців небезпечними для Польської держави та регіону⁹³. Для порівняння, на початку 1920-х років УСДП мала свої осередки поза межами Галичини. Партійний статут, ухвалений на VI з’їзді 18 березня 1923 р., декларував, що УСДП виступає захисником інтересів усього українського робітництва і селянства під польською владою⁹⁴. На соціалістичній нараді в Луцьку 17 листопада 1923 р. прийнято ухвалу про створення обласної організації УСДП Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя⁹⁵. Прокомуністична УСДП навіть заснувала свій клуб у польському сеймі⁹⁶.

Чисельність УСДП у 1930-х роках важко встановити, на наш погляд, вона не перевищувала 1,5–2 тис. членів. Для порівняння, провідні українські партії легальної

⁹⁰ Райківський І. Українська соціал-демократична партія (1928–1939 рр.). – С. 47.

⁹¹ Feliński M. Ukraińcy w Polsce odrodzonej. – Warszawa, 1931. – S. 61.

⁹² Соляр І. Зовнішні орієнтації національно-державницьких партій Західної України (1923–1939). – Львів, 2011. – С. 126.

⁹³ Крамар Ю. Ідея польсько-українського порозуміння в політичній концепції волинського воєводи Г. Юзевського // INTERMARUM: історія, політика, культура. – Луцьк, 2015. – Вип. 2. – С. 255.

⁹⁴ Держархів Львівської обл. – Ф. 271. – Оп. 1. – Спр. 291. – Арк. 3.

⁹⁵ ЦДАГО України. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 30. – Арк. 51.

⁹⁶ 23 травня 1923 р. в Українському сеймовому клубі, створеному послами з Волинського, Поліського і східних повітів Люблінського воєводства, виникла автономна соціалістична фракція, що стала парламентським представництвом УСДП (більшість галицьких українців вибори до польського сейму і сенату в 1922 р. бойкотувала). На розширеному засіданні Головної управи УСДП у Львові 9 грудня 1923 р. чотири депутати соцфракції стали членами управи, а один – заступником члена управи. (див.: 3 партійного руху // Земля і воля. – Львів, 1923. – 16 грудня). П’ять з дев’яти членів соцфракції в лютому 1924 р. вийшли з Української парламентарної репрезентації і створили окремий клуб УСДП, четверо з них (Я. Войтюк, А. Пашук, Х. Приступа і Й. Скрипа) 7 листопада того ж року об’єдналися з двома польськими комуністами в Комуністичну посольську фракцію (див.: Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939 рр.) // Український історичний журнал. – Київ, 1993. – № 1. – С. 73, 74).

частини політичного спектра під польською владою – УНДО та УСРП – налічували в той час 10–20 тис. осіб⁹⁷. Наприкінці 1934 р. УСРП налічувала 20 тис. діячів, випередивши УНДО⁹⁸. Характерно, що газета УНДО “Діло” образливо побажала “УСДП табличку множення членів”⁹⁹. А. Чернецький, один із колишніх лідерів партії (до середини 1920-х років), писав про УСДП, що в 1930-х роках “політичного впливу вона не мала і видатної ролі в політичному житті більше не грала”¹⁰⁰. Це твердження було надто категоричним, в умовах падіння політичних рейтингів майже всіх легальних українських партій у передвоєнні роки впливи УСДП на політичні процеси в Галичині не можна ігнорувати¹⁰¹. Основне поле для діяльності соціал-демократів зосереджувалося у Львові, в Дрогобицько-Бориславському нафтовому басейні та на Підкарпатті. Відновлена УСДП мала найсильніші позиції серед робітників нафтового і лісового промислу в Дрогобицькому і Долинському повітах¹⁰². Поширення впливу УСДП на маси у Львівському воєводстві в 1935 р., за підрахунками поліції, становило по 10 відсотків у Дрогобицькому і Перемишльському повітах та по 5 – у Львівському і Бібрському¹⁰³.

УСДП була однією з нечисленних українських партій Галичини в 1930-х роках, що мала більш-менш регулярні контакти з ідейно близькими польськими політичними силами. Це було певною мірою дисонансом до загострення польсько-українських стосунків у передвоєнне десятиліття в Польщі. Відновлена УСДП встановила відносини з польськими соціалістами. Представники УСДП і ППС на найвищому партійному рівні вперше після розпаду Австро-Угорщини в 1918 р. зібралися на міжпартійній конференції 29 січня 1933 р. у Львові. Від УСДП у конференції взяли участь члени ЦК Л. Ганкевич (голова), В. Темницький, В. Старосольський, І. Квасниця та ін., польську сторону представляли діячі Центрального виконавчого комітету ППС послі М. Недзьялковський і К. Пужак та львівського Окружного робітничого комітету партії А. Гауснер, В. Марковський, Б. Скаляк і Й. Щирек¹⁰⁴. М. Недзьялковський висловив думку, що “минуле – це найбільша перепона до порозуміння з УСДП”. “Минуле треба перекреслити, – наголошував він. – Тільки соціалізм може вирятувати людство і під тим кутом треба підходити до всіх справ”. Найсуттєвіша розбіжність між ППС і УСДП була в поглядах на вирішення українського національного питання. ППС підтримала принцип “самостійності й державної незалежності українського народу”¹⁰⁵.

Конференція ухвалила рішення про взаємодію обох партій у боротьбі “проти націоналізму, фашизму і комунізму”, але зафіксувала розбіжності в національному питанні¹⁰⁶. Якщо УСДП далі обстоювала створення незалежної Української держави,

⁹⁷ Макух І. На народній службі. – С. 447, 448.

⁹⁸ Мішук М. Українська радикальна партія... – С. 99.

⁹⁹ Св. Миколай // Діло. – 1933. – 20 грудня.

¹⁰⁰ Чернецький А. Споми́ни з мого життя. – С. 71.

¹⁰¹ Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929. – Kraków, 1989. – S. 234.

¹⁰² Sprawy narodowościowe. – Warszawa, 1929. – № 3–4. – S. 484.

¹⁰³ AAN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. – Sygn. 1042. – S. 17–22.

¹⁰⁴ Tomicki J. Partie socjalistyczne mniejszości narodowych na progu lat trzydziestych // Dzieje najnowsze. – Warszawa, 1980. – № 3. – S. 18.

¹⁰⁵ Львівська конференція // Вперед. – 1933. – Травень.

¹⁰⁶ Там само; Sprawy narodowościowe. – Warszawa, 1933. – № 1. – S. 75.

куди мали увійти західноукраїнські землі, включаючи Східну Галичину, то ППС виступала за територіальну автономію для українських земель у Польщі¹⁰⁷. Делегати місцевих комітетів УСДП під час дискусії скаржилися, що діяльність ППС на провінції суперечила положенням угоди ЦК УСДП з Центральною Комісією КПС від 29 квітня 1929 р.¹⁰⁸ Підсумовуючи значення конференції, І. Квасниця наголосив, що ППС визнала в українському питанні максимальну програму УСДП: “Перший найважливіший крок зроблено, як Соціалізм звів нас до одного столу нарад, так Соціалізм доведе і до зміцнення зав’язаних контактів”¹⁰⁹. Спільна конференція УСДП і ППС мала суто теоретичний характер¹¹⁰, але дала поштовх до встановлення більш тісних стосунків між двома партіями. В українській пресі відзначалося, що партія “йде від літ у хвості ППС”¹¹¹, підтримує з польськими соціалістами “дуже тісні зв’язки на терені професійних організацій”¹¹².

УСДП на спільному з ППС святкуванні дня міжнародної робітничої солідарності 1 травня в другій половині 1930-х років підтримала вимогу запровадження “національно-територіальної автономії на етнографічних українських землях у Польщі”¹¹³. Пепесівці пропонували автономістські проекти для Східної Галичини ще на початку 1920-х років, але вони не знайшли тоді підтримки серед українських соціал-демократів. На першотравневому мітингу 1936 р. у Львові за участю УСДП разом з польськими і єврейськими соціалістами П. Буняк від імені партії висловив домагання “територіальної, політичної та культурної автономії для українського народу у Польщі”¹¹⁴. Автономістське гасло УСДП з часом відкинула, принаймні в першотравневій резолюції 1939 р. його вже не ставила¹¹⁵. ЦК УСДП, наскільки відомо, не розглядав відкрито концепції автономії на засіданнях управи або з’їзду, але це питання для партії було “не новим”¹¹⁶. Характерно, що, крім УСДП, ще дві партії напередодні світової війни – УНДО та КПЗУ – домагалися автономії Західної України, водночас різко поборюючи одна одну. Це яскраво свідчило про гостроту протиборства в українському політичному житті краю в передвоєнні роки.

Взаємини між УСДП і ППС найбільш повно виявились у профспілковому русі. Керівництво відновленої УСДП робило заходи для згуртування робітників-українців в автономних українських профспілках у складі КПС під егідою ППС. Умови вступу робітників української національності до КПС визначила спільна нарада ЦК УСДП

¹⁰⁷Sprawy narodowościowe. – 1933. – № 1. – S. 75.

¹⁰⁸Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za I kwartał 1933 r. – Warszawa, 1933. – S. 27.

¹⁰⁹Sprawy ukraińskie i socjaliści ukraińscy. Wywiad «Robotnika» z tow. I. Kwasnycią // Robotnik. – 1933. – 28 maja.

¹¹⁰AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920–1939. – Sygn. 15. – S. 53.

¹¹¹Висвістали промовця УСДП під час першотравневого віча у Львові // Новий час. (Львів). – 1938. – 3 травня.

¹¹²“Шириться дефетизм, дезорієнтація, відворот від політики ...” // Діло. – 1937. – 29 липня.

¹¹³AAN, MSW. – Sygn. 966. – S. 125; Першотравнева резолюція УСДП 1938 р. // Робітничий голос. – 1938. – Червень.

¹¹⁴Свято 1 Травня // Діло. – 1936. – 2 травня.

¹¹⁵Першотравнева резолюція УСДП // Робітничий голос. – 1939. – Травень.

¹¹⁶Підсумки 1-травневих маніфестацій // Там само. – 1938. – Червень.

та Центральної Комісії Класових професійних спілок 29 квітня 1929 р. у Львові. У нараді разом з лідерами УСДП брав участь Генеральний секретар Центральної Комісії КПС З. Жулавський¹¹⁷. Робітники-українці зберегли за собою право на створення автономних українських відділів у профспілках, що були створені в Польщі за класовою професійною ознакою. Нарада констатувала потребу україномовного видавництва профспілкового органу і скликання Українського професійного конгресу¹¹⁸. Конгрес мав обрати Українську професійну комісію, підпорядковану Центральній Комісії КПС, для ведення “організаційної і культурно-освітньої діяльності серед українських робітників”. Угода між ЦК УСДП і Центральною Комісією КПС, які перебували під впливом ППС, була, за словами газети “Професійний вістник”, “виключно умовою в справі професійної організації робітництва”¹¹⁹.

Засідання Українського професійного конгресу у Львові 1 листопада 1929 р. за участю 119 делегатів з 38 місцевостей краю, переважно робітників лісової і нафтової промисловості, було зірвано прокомуністичними елементами з “Сельроб-єдності” та ППС-лівиці¹²⁰. Обидві партії, перебуваючи під впливом комуністів, обстоювали інтернаціональний принцип побудови профспілкового руху в Польщі, були проти створення автономних українських профспілок, щоб не допустити посилення впливу соціал-демократії на робітництво. Ліворадикальні сили вступили в сутичку з прихильниками УСДП, що були змушені перенести засідання конгресу в інше приміщення (з вул. Ринок, 8 у Львові на вул. Оссолінських, 10, нині – вул. В. Стефаника). Делегати одностайно підтримали квітневу 1929 р. угоду між ЦК УСДП і Центральною Комісією КПС, обрали Українську професійну комісію у складі 12 осіб на чолі з І. Квасницею. Резолюція в справі соціальних забезпечень вимагала негайного встановлення допомоги по безробіттю, відповідних пенсій і виплат у разі втрати працездатності¹²¹. Однак конгрес не завершив своєї роботи, подальше засідання заборонила поліція, увірвавшись до залу засідань, де було близько 50 делегатів¹²².

Незважаючи на підтримку ППС, УСДП в 1930-ті роки так і не змогла створити автономну українську структуру в межах загальнодержавних КПС у Польщі. А. Чернецький визнав, що від угоди ЦК УСДП з Центральною Комісією КПС “в практиці не вийшло ... нічого”, зокрема через спротив польського робітництва, серед якого “закорінився глибоко примат тотальності Польської держави і нечуваний шовінізм”. Він був змушений визнати, що “в польсько-українській війні, в щоденному сучасному житті найбільше вороже поставилось до українського робітництва польське соціалістичне робітництво. ... Життя перечеркнуло багато старих ілюзій ...”¹²³. І. Квасниця зауважив,

¹¹⁷Sprawy narodowościowe. – Warszawa, 1929. – № 3–4. – S. 482.

¹¹⁸До українського робітництва // Професійний вістник. – 1929. – Жовтень.

¹¹⁹Намічений шлях // Там само. – 19 травня.

¹²⁰Див.: Райківський І. Українська соціал-демократія в профспілковому русі Галичини міжвоєнного періоду // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – Київ, 2009. – № 3 (50). – С. 126–130.

¹²¹Український Професійний Конгрес // Професійний вістник. – 1929. – Листопад; USDP (Ukraiński Kongres zawodowy) // Wszystkie stronnictwa (Warszawa). – 1930. – 29 stycznia. – S. 28, 29.

¹²²Держархів Львівської обл. – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 454. – Арк. 23 зв., 26 зв.

¹²³Чернецький А. Український робітник // Діло. – 1936. – 29 листопада.

що на перешкоді організаційній роботі УСДП, зокрема в робітничих профспілках, стало також “жахливе безробіття” в Галичині. Причому жертвою цього безробіття, на його думку, був насамперед “український робітник і тому, що є робітником, і тому, що є українцем”¹²⁴. Соціальна база УСДП для реалізації плану щодо заснування автономних профспілок для робітників-українців була невеликою, національно свідомий український пролетаріат – малочисельним. Діяч УНДО Д. Великанович писав, що українське робітництво у профспілках розпалося “на численні гуртки й поважно підпадає під чужі впливи”¹²⁵.

Під впливом УСДП перебували лише локальні профспілкові осередки в Галичині. Так, партія мала в 1937 р. визначальний вплив на товариство двірників і домашньої прислуги “Праця” в Дрогобичі, що налічувало близько 50 членів¹²⁶. Соціал-демократ І. Кушнір був секретарем окружної комісії професійних спілок у Львові¹²⁷. Лідери УСДП послідовно співпрацювали з польськими соціалістами у профспілковому русі, зокрема взяли участь разом із ППС, Бундом і делегатами робітничих профспілок у конференції 1 липня 1938 р. у Львові, де обговорили роботу професійних організацій¹²⁸. Однак інтернаціональний склад пролетаріату, однакові соціальні проблеми робітничих мас, незважаючи на національну належність, створювали ґрунт для поширення загальнодержавного класового профспілкового руху в Польщі. Водночас невдачу спроби заснування українських профспілок у 1930-х роках можна було пояснити опором польської влади, важким економічним становищем робітників-українців і ворожою до “угодовської політики” соціал-демократів діяльністю ліворадикальних сил.

Важливим напрямом у діяльності УСДП були просвітницькі заходи в робітничому середовищі. Гуртки культурно-освітнього товариства “Робітнича громада” в кінці 20-х – на початку 30-х років ХХ ст. діяли в 13 містах Галичини – у Львові, Стрию, Болехові, Долині, Станіславові, Тернополі, Перемишлі та ін.¹²⁹ Найактивніше працювали осередки товариства на Дрогобиччині, зокрема на початку 1930-х років товариство налічувало в Дрогобичі 150 членів, у Східниці – близько 60, Бориславі – 30¹³⁰. Серед читачів бібліотеки “Робітничої громади ім. І. Франка” в Дрогобичі, що перебувала під впливом УСДП і зберігала понад 1,5 тис. книг, було 60 % робітників, 20 % студентів і 20 % службовців та інших категорій населення¹³¹. Просвітницька діяльність УСДП поєднувала розвиток української національної самосвідомості робітництва з пропагандою соціалістичних ідей. Конференція “Робітничої громади” відбулася

¹²⁴Sprawy ukraińskie i socjaliści ukraińscy. Wywiad “Robotnika” z tow. Iwanem Kwasnycią // Robotnik. – 1933. – 28 maja.

¹²⁵Організуємо українське робітництво в українських професійних рядах! // Діло. – 1936. – 13 листопада.

¹²⁶Держархів Львівської обл. – Ф. 256. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 50 зв.

¹²⁷Робітничий голос. – 1938. – Березень. – С. 3.

¹²⁸ЦДАЛ України. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 492. – Арк. 160.

¹²⁹Львівська конференція // Вперед. – 1933. – Травень.

¹³⁰Держархів Львівської обл. – Ф. 1. – Оп. 52. – Спр. 1189. – Арк. 2; AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920–1939. – Sygn. 12. – S. 105.

¹³¹З освітнього руху // Вперед. – 1929. – 1 квітня.

16 грудня 1934 р. у Дрогобичі за участю близько 30 делегатів¹³². Учасники вимагали задоволення культурно-освітніх прав робітників-українців: видання профспілкового часопису, навчання в школі і написів на робітничих будинках рідною мовою¹³³. Коли присутній на засіданні посол ППС З. Жулавський вказав на складність економічного становища в профспілках, делегати відповіли, що “питання мови, школи і написів” не є другорядним для соціалістичного руху, соціалізм передбачає “свободу розвитку в національному дусі”¹³⁴.

Напередодні Другої світової війни, незважаючи на несприятливі політичні обставини, осередки УСДП у Східній Галичині продовжували свою діяльність. УСДП відновила регулярне видавництво партійної преси, в березні 1938 р. вийшов друком у Львові перший номер щомісячної газети “Робітничий голос” під редакцією М. Матвіїва¹³⁵. У 1939 р. газета виходила тиражем 3 тис. примірників¹³⁶. До складу товариства “Робітнича громада” в Дрогобичі входило 76 членів, у Бориславі – 80, с. Добровлянах Дрогобицького повіту – 185¹³⁷. Характерно, що свято відкриття прапора львівського гуртка завершилося співом українського гімну “Ще не вмерла Україна” та “Інтернаціоналу”, що виразно засвідчило прагнення УСДП поєднати національну ідею і соціалізм марксистського зразка¹³⁸. Українські соціал-демократи, як і інші опозиційні партії, бойкотували вибори до польського парламенту, що відбулися в листопаді 1938 р.¹³⁹. Вереснева 1938 р. конференція УСДП вимагала “зміни виборчої ординації” в більш демократичному напрямку¹⁴⁰. Однак соціал-демократія не мала жодних шансів переламати політичну ситуацію в другій половині 1930-х років, що характеризувалася кризою демократичних сил в Європі, поглибленням загрози міжнародного воєнного конфлікту.

Діяльність УСДП, як і загалом національно-державницького табору, активізувалася в умовах запровадження карпато-української автономії на Закарпатті у складі Чехо-Словаччини восени 1938 р. УСДП вважала автономію першим кроком на шляху до створення самостійної “соборної” Української держави. 25 вересня 1938 р. у Львові відбулася крайова конференція УСДП, на якій партія підкреслила “беззастережне право самовизначення” українського Закарпаття¹⁴¹. Газета УСДП “Робітничий голос” назвала Закарпаття “П’ємонт України”¹⁴². Соціал-демократи мали “живу, творчу і провідну роллю в боротьбі за самовизначення, ... над організацією та закріпленням

¹³²AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920–1939. – Sygn. 18. – S. 150.

¹³³Культурно-освітня праця між українським робітництвом // Громадський голос. – 1935. – 5 січня.

¹³⁴Sprawy narodowościowe. – Warszawa, 1934. – № 5–6. – S. 601, 602.

¹³⁵AAN, MSW. – Sygn. 964. – S. 262.

¹³⁶Держархів Львівської обл. – Ф. 1. – Оп. 52. – Спр. 2835. – Арк. 49.

¹³⁷З руху в “Робітничих Громадах” // Робітничий голос. – 1939. – Травень.

¹³⁸Свято львівського українського робітництва // Там само. – Січень.

¹³⁹Держархів Івано-Франківської обл. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 1530. – Арк. 199 зв.; AAN, MSZ. – Sygn. 2352. – S. 229.

¹⁴⁰Краєва конференція УСДП // Робітничий голос. – 1938. – Жовтень.

¹⁴¹Під сучасну хвилину // Там само.

¹⁴²AAN, MSW. – Sygn. 967. – S. 230.

молодої держави”¹⁴³. Учасники крайової конференції УСДП 22 січня 1939 р. у Львові одностайно ствердили, що Карпатська Україна – це “вислід волі і змагання працюючих мас Закарпаття...”¹⁴⁴. УСДП рішуче засуджувала орієнтацію частини українських політиків на фашистську Німеччину та її союзників. Окупація Карпатської України, за висловом “Робітничого голосу”, була, по суті, “чинічна, нічим не закрита, зрада з боку тих, що удавали приятелів...”¹⁴⁵. “Кривавиться Карпатська Україна, – писала газета УСДП, – і разом з нею увесь український нарід”¹⁴⁶.

У першотравневій резолюції 1939 р. мітингу УСДП у Львові соціал-демократи, після “аншлюсу” Австрії фашистською Німеччиною, падіння Карпатської України та ін., відкрито заявили: “Фашизм відкрив врешті цілковито своє обличчя і його загроза для свободи, поступу й цивілізації тепер наглядна. Європа, цілий світ, демократія і свобода в небезпеці. Війна й руїна над нашими головами”¹⁴⁷. На початку світової війни УСДП припинила своє існування у вересні 1939 р. За свідченням Уляни Старосольської, дочки останнього голови УСДП, провід партії “з участю В. Старосольського вирішив офіційно її розв’язати, щоб радянська влада не мала правової підстави для карання її членів...”¹⁴⁸. Однак не знайдено офіційних документів, які підтвердили б це твердження. З встановленням на Західній Україні більшовицької партійно-тоталітарної системи соціал-демократи як опоненти комуністів зазнали масових репресій. Зокрема, серед лідерів УСДП В. Старосольський, П. Буняк, І. Квасниця, І. Кушнір та ін. були заарештовані більшовиками і зникли в сталінських концтаборах, на засланні.

Показовою стала трагічна доля останнього голови УСДП В. Старосольського – авторитетного українського громадсько-політичного діяча, адвоката, якого сучасники вважали людиною “великого формату”¹⁴⁹, та його сім’ї. Дружина Володимира Дарія Старосольська була зі славної родини Шухевичів, донькою В. Шухевича, брала активну участь у житті УСДП. Після приходу більшовиків В. Старосольський з осені 1939 р. працював на посаді професора Львівського університету, але вже в кінці грудня був заарештований і невдовзі отримав вирок – вісім років ув’язнення в Сибіру. Він помер від голоду і виснаження в лютому 1942 р., поховали його у спільній могилі. Дружина В. Старосольського Дарія після арешту в квітні 1940 р. була вивезена на заслання в далекий Казахстан, де невдовзі й померла. Дітям, Юрію та Уляні, пощастило врятуватись від репресій – виїхати в США¹⁵⁰. Так жорстоко працювала компартійно-тоталітарна машина, жертвами якої стали мільйони невинних людей.

¹⁴³В чий інтересі? // Робітничий голос. – 1938. – Грудень.

¹⁴⁴Краєва конференція УСДП // Там само. – 1939. – Лютий.

¹⁴⁵До хвилини // Там само. – Квітень.

¹⁴⁶Там само.

¹⁴⁷Першотравнева резолюція УСДП // Там само. – Травень.

¹⁴⁸Старосольська У. Ave Caesar, morituri te salutant // Володимир Старосольський. 1878–1942. Записки НТШ. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 124.

¹⁴⁹Кедрін І. Володимир Старосольський (у 100-річчя народин) // Володимир Старосольський. 1878–1942. Записки НТШ. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. Т. 210. – С. 389.

¹⁵⁰Древницький Ю. Володимир Старосольський: громадсько-політична та наукова діяльність (1878–1942). – Тернопіль, 2012. – С. 95.

Частина діячів УСДП емігрувала на Захід: Л. Ганкевич – до США, А. Чернецький в 1944 р. – до Швейцарії тощо¹⁵¹.

У підсумку зазначимо, що УСДП намагалася поєднати національну ідею і марксизм, мала соціальну базу в особі українського промислового робітництва. Серед лідерів українських соціал-демократів у Східній Галичині в 1928–1939 рр. були Л. Ганкевич, В. Старосольський, В. Темницький, П. Буняк, І. Квасниця та ін. Після поразки української революції, в якій УСДП брала активну участь в умовах розпаду Австро-Угорщини на окремі національні держави, на початку 1920-х років відбулася ліворадикальна еволюція УСДП, що призвела до відкритого переходу партії на комуністичні позиції на VI з'їзді в березні 1923 р. Польська влада заборонила прокомуністичну УСДП на початку 1924 р. Ідейно-організаційна відбудова української соціал-демократії була завершена 8–9 грудня 1928 р., коли у Львові відбувся Український соціалістичний конгрес. Відновлена УСДП розгорнула свою діяльність у трьох основних напрямках – політичному, профспілковому і культурно-освітньому, що було характерним для соціал-демократів і раніше¹⁵². Вона виступала за створення незалежної національної держави з соціалістичним ладом на землях, де проживав український народ. Своєї мети партія намагалася досягнути мирним, парламентським шляхом, різко засуджувала радикальні методи боротьби українського націоналістичного підпілля, ОУН.

УСДП шукала більш тісної взаємодії насамперед з ідейно близькими соціалістичними партіями в Галичині – з Українською соціалістично-радикальною партією і Польською партією соціалістичною, що діяла в польському політичному таборі, але стабільній співпраці між українськими еседеками і пепеесівцями перешкоджали розбіжності в національному питанні. У 30-х роках ХХ ст. УСДП тричі була учасником процесів консолідації легальних українських партій національно-державницького спрямування, що періодично виникали під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників (протест проти урядової “пацифікації” у Східній Галичині в 1930 р.; на платформі захисту української нації, що опинилася під тиском сталінських репресій на радянській Україні, в кінці першої половини 1930-х років; критика політики УНДО “нормалізації” польсько-українських взаємин, посилення загрози фашизму на міжнародній арені та ін. напередодні Другої світової війни). Однак періодичні зближення між легальними українськими партіями, в яких брала участь УСДП, тривали недовго, бо мали тактичний характер, а вузькопартійні інтереси брали гору над питаннями, що об'єднували політиків. Тенденція до обмеження демократичних інститутів, наростання авторитаризму в різних формах, що охопила в передвоєнне десятиліття країни Європи, серед них і Польщу, мала вкрай негативний вплив на ідейно-організаційну розбудову УСДП.

Igor RAIKIVSKYI. UKRAINIAN SOCIAL DEMOCRACY IN THE SECOND POLISH REPUBLIC (1928–1939)

The Ukrainian Social Democratic Party (USPP) was founded in 1899. It tried to combine the national idea and Marxism, took an active part in political life in Western Ukraine (until 1939).

¹⁵¹Жерноклеєв О., Райківський І. Лідери західноукраїнської соціал-демократії. – С. 142, 272.

¹⁵²Вперед. – 1921. – 8 травня. – С. 1.

After the defeat of the Ukrainian revolution and the open transition to pro-communist positions in March 1923, the USPP was banned by the Polish authorities in early 1924. The ideological and organizational reconstruction of the Ukrainian Social Democracy, which was carried out since 1925, was completed in December 1928 by carrying out the Ukrainian Socialist Congress in Lviv. The restored USDP used parliamentary methods for the creation of an independent Ukrainian socialist state, opposed the Ukrainian nationalist underground, and had a relationship with Polish and Jewish socialists. In the 1930's, the USDP three times participated in the processes of consolidation of the legitimate Ukrainian parties of national-state orientation in Poland, which periodically arose under the influence of a number of internal and external factors. In the pre-war decade, the crisis of democratic forces, the rise of authoritarianism in various forms across Europe negatively affected the public influence of the USDP, as well as Social Democracy in general in the Second Polish Republic.

Keywords: Ukrainian Social Democratic Party, L'viv, Galicia, interwar period.